

Ernst Gombrich (1909–2001) s-a născut la Viena și a studiat istoria artei și arheologie la universitatea din același oraș. Cu doi ani înainte de anexarea Austriei de către Germania nazistă, Gombrich, care avea origini evreiești, a emigrat cu familia la Londra, unde s-a alăturat Institutului Warburg (pe care-l va conduce din 1959). În timpul războiului, lucrează pentru serviciul de monitorizare al BBC și, începând cu 1956, este profesor la Universitatea din Londra. Pentru excepționala sa carieră academică, primește numeroase premii (Erasmus, în 1985; Goethe, în 1994) și este numit membru al Academiei Britanice.

Un caz aparte printre istoricii artei, numele său a depășit cu mult granițele specialității sale. *Istoria artei*, scrisă în 1959, rămâne și astăzi cea mai celebră și mai bine vândută lucrare din domeniu. Alte lucrări cunoscute sunt *Norma și forma* (1966), *Artă și iluzie* (1969).

Ernst H. Gombrich

O scurtă istorie a lumii

Traducere din germană
de ADRIANA IONESCU

Ediția a II-a

ARTHUR

întâmplă întotdeauna, mizeria merge mână în mână cu intoleranța. Dar cu ajutorul telecomunicațiilor conștiința națiunilor mai bogate s-a făcut și ea simțită puțin. Când un cutremur, o inundație sau o mare secetă face multe victime, mii de oameni din ținuturile care o duc bine își pun la dispoziție mijloacele și forțele pentru a oferi o mână de ajutor. În trecut nu exista așa ceva. Și asta este o dovadă a faptului că avem dreptul să sperăm la un viitor mai bun.

Cuprins

Cuvânt înainte / 7

A fost odată / 12

Trecutul și memoria · Înainte de a exista oamenii · Reptile uriașe · Pământul fără viață · Soarele fără Pământ · Ce este istoria?

Cei mai mari inventatori care au existat vreodată / 16

Mandibula de la Heidelberg · Omul de Neanderthal · Preistoria · Focul · Uneltele · Oamenii peșterilor · Vorbirea · Picturile · Vrăjitoria · Era glaciara și începuturile Epocii de Piatră · Epoca de Piatră timpurie · Casele lacustre · Epoca Bronzului · Oameni ca tine și ca mine

Ținutul de pe Nil / 22

Regele Menes · Egiptul · Un imn închinat Nilului · Faraonul · Piramidele · Religia vechilor egipteni · Sfinxul · Hieroglifile · Papirusul · Răsturnarea din Vechiul Regat · Reformele lui Akhenaton

Duminică, luni... / 30

Mesopotamia astăzi · Săpăturile de la Ur · Tăblițele de lut și scrierea cuneiformă · Legile lui Hammurabi · Cultul astrelor · Originea numelor zilelor săptămânii · Turnul din Babel · Nabucodonosor

Despre Dumnezeu Unul / 36

Palestina · Avraam din Ur · Potopul · Sclavia în Egipt · Moise și anul plecării din Egipt · Saul, David, Solomon · Împărțirea regatului · Distrugerea Israelului · Profețiile · Prizonieri în Babilon · Întoarcerea · Vechiul Testament și credința în Mesia

T.U. C.I.T.E.Ș.T.I. / 41

Scrierea alfabetică · Fenicienii și coloniile lor comerciale

Eroii și armele lor / 43

Cântecele lui Homer · Săpăturile lui Schliemann · Regii piraiți ai mărilor · Creta și labirintul · Exodul dorian · Cântecele eroice · Triburile elene și coloniile lor

O luptă inegală / 49

Perșii și credința lor · Cyrus cucerește Babilonul · Cambyses în Egipt · Imperiul lui Darius · Răscoala ionienilor · Prima campanie de reprimare · A doua campanie de reprimare și bătălia de la Maraton · Campania lui Xerxes · Termopile · Bătălia de la Salamina

Două orașele într-o țărișoară / 56

Jocurile Olimpice · Oracolul din Delphi · Sparta și educația spartană · Atena · Dracon și Solon · Adunarea Poporului și tirania · Epoca lui Pericle · Filosofia · Sculptura și pictura · Arhitectura · Teatrul

Iluminatul și țara sa / 64

India · Mohendjo-Daro, un oraș din vremea orașului Ur · Imigrația indienilor · Limbile indo-germanice · Castele · Brahma și călătoria sufletelor · „Tu ești acesta” · Gautama,

fiul de rege · Iluminarea · Mântuirea de suferință · Nirvana · Adepții lui Buddha

Un mare învățător al unui mare popor / 71

China înainte de nașterea lui Hristos · Împăratul Chinei și guvernatorii · Semnificația scrierii chineze · Confucius · Sensul etichetei și al obiceiurilor · Familia · Stăpân și supus · Lao Zi · Dao

Marea aventură / 77

Războiul Peloponesiac · Războiul de la Delphi · Filip al Macedoniei · Bătălia de la Cheronea · Decăderea Imperiului Persan · Alexandru cel Mare · Distrugerea Tebei · Aristotel și știința sa · Diogene · Cucerirea Asiei Mici · Nodul gordian · Bătălia de la Issos · Cucerirea Tirului și Egiptului · Alexandria · Bătălia de la Gaugamela · Campania în India · Porus · Alexandru, stăpânitorul Orientului · Moartea lui Alexandru și succesorii săi · Elenismul · Biblioteca din Alexandria

Despre noi luptători și lupte / 88

Italia · Roma și legenda întemeierii sale · Luptele dintre clase · Cele douăsprezece tăblițe cu legi · Caracterul romanilor · Ocuparea Romei de către gali · Cucerirea Italiei · Pyrrhus · Cartagina · Primul Război Punic · Hannibal · Trecerea Alpilor · Quintus Fabius Maximus · Cannae · Ultimul contingent · Victoria lui Scipio asupra lui Hannibal · Cucerirea Greciei · Cato · Distrugerea Cartaginei

Un vrăjmaș al istoriei / 96

Împăratul Qin Shi Huangdi · Arderea cărților · Guvernatorii statului Qin și numele China · Zidul Chinezesc · Dinastia Han · Funcționarii erudiți

Stăpânitorii lumii occidentale / 99

Provinciile romane · Străzi și apeducte · Legiunile · Cei doi Gracchi · Pâine și circ · Marius · Cimbrii și teutonii · Sulla · Războaiele sclavilor · Iulius Cezar · Războaiele galice · Victoria în războiul civil · Cleopatra · Reforma calendarului · Asasinarea lui Cezar · Augustus și Imperiul · Artele

Buna Vestire / 107

Iisus Hristos · Predica de pe munte · Crucea · Pavel către Corinteni · Cultul împăratului · Nero · Arderea Romei · Primele persecuții împotriva creștinilor · Catacombele · Titus distruge Ierusalimul · Exilul evreilor

Cum se trăia în imperiu și la granițele acestuia / 113

Blocuri și vile · Termele · Colosseumul · Germanii · Arminius și bătălia din pădurea Teutoburg · Limesul · Cultele străine ale trupelor · Bătăliile lui Traian în Dacia · Campaniile din Viena ale lui Marc Aureliu · Împăratul soldaților · Declinul Italiei · Răspândirea creștinismului · Reforma lui Dioclețian · Ultima persecuție a evreilor · Constantin · Întemeierea Constantinopolului · Împărțirea imperiului · Creștinismul ca religie de stat

Furtuna / 121

Hunii · Vizigoții · Migrația popoarelor · Attila · Leon cel Mare · Romulus Augustulus · Odoacru și sfârșitul Antichității · Ostrogoții și Theodoric · Ravenna · Iustinian · Corpus Iuris și Hagia Sofia · Sfârșitul goților · Longobarzii

Începe o noapte înstelată / 128

Întunecatul Ev Mediu? · Credință și superstiție · Stălpnicii · Benedictinii · Salvarea patrimonului antic ·

Importanța mănăstirilor din nord · Botezul lui Clovis · Rolul clerului în Regatul Merovingian · Bonifaciu

Nu există niciun alt Dumnezeu în afară de Allah, iar Mahomed este profetul său / 134

Arabia, țara deșertului · Mecca și Kaaba · Originea și viața lui Mahomed · Persecuția și fuga · Medina · Lupta împotriva Meccăi · Ultima predică · Cucerirea Palestinei, Persiei și Egiptului · Incendierea bibliotecii alexandrine · Asediul Constantinopolului · Cucerirea Africii de Nord și a Spaniei · Bătăliile de la Tours și Poitiers · Cultura arabilor · Cifrele arabe

Un cuceritor care știe să domnească / 143

Merovingienii și majordomii · Regatul francilor · Carol cel Mare · Luptele din Galia, Italia și Spania · Avarii · Lupta împotriva saxonilor · Căntecele eroice · Încoronarea împăratului · Solia lui Harun al Rașid · Împărțirea și declinul Regatului Carolingian · Svatopluk · Regatul viking și cel normand

O luptă pentru domnia peste creștinătate / 151

Est și Vest în era carolingiană · Înflorirea culturii chineze · Invazia maghiarilor · Regele Henric · Otto cel Mare · Austria și dinastia Babenberger · Sistemul feudal și vasalitatea · Hugo Capet · Danezii în Anglia · Feudele clericilor · Controversa Încetării · Grigore al VII-lea și Henric al IV-lea · Canossa · Robert Guiscard și William Cuceritorul

Galanții cavaleri / 160

Cavaleri și călăreți · Cetățile întărite · Iobagii · Paj, scutier, numirea în rang de cavaler · Îndatoririle cavalerului ·

Trubadurii · Turnirurile · Poezia cavalească · *Cântecul Nibelungilor* · Prima Cruciadă · Godefroy de Bouillon și cucerirea Ierusalimului · Semnificația cruciadelor

Împărați din timpurile cavalerilor / 168

Frederic Barbarossa · Trocul și economia bazată pe bani · Orașele italiene · Imperiul · Rezistența și căderea orașului Milano · Serbarea în cinstea cavalerilor de la Mainz · A Treia Cruciadă · Frederic al II-lea · Guelfii și ghibelinii · Inocențiu al III-lea · *Magna Charta* · Administrația Siciliei · Sfârșitul dinastiei Hohenstaufen · Ginghis Han și invaziile mongole · Vremuri fără de împărat și legea ghi-oagei · Legenda muntelui Kyffhäuser · Rudolf de Habsburg · Înfrângerea lui Ottokar · Întemeierea dinastiei Habsburgilor

Despre orașe și orașeni / 180

Târguri și orașe · Negustori și cavaleri · Breslele · Construcția catedralelor · Călugării cerșetori și predicatorii pocăinței · Persecuțiile împotriva evreilor și ereticilor · Captivitatea babiloniană a papilor · Războiul de 100 de Ani · Ioana d'Arc · Viața de curte · Universitățile · Carol al IV-lea și Rudolf Ctitorul

O nouă eră / 188

Cetățenii florentini · Umanismul · Renașterea Antichității · Înfloresc artele · Leonardo da Vinci · Familia de Medici · Papii Renașterii · Idei noi în Germania · Arta tiparului · Praful de pușcă · Declinul lui Carol Temerarul · Maximilian, ultimul cavaler · Mercenarii · Luptele din Italia · Maximilian și Dürer

O lume nouă / 198

Busola · Spania și cucerirea Granadei · Columb și Isabella · Descoperirea Americii · Modernitatea · Destinul lui Columb · Conchistadorii · Fernando Cortez · Mexic · Căderea lui Montezuma · Portughezii în India

O nouă credință / 207

Ridicarea bazilicii Sf. Petru · Tezele lui Luther · Hus, predecesorul lui Luther · Arderea bulei papale · Carol al V-lea și imperiul său · Devastarea Romei · Parlamentul de la Worms · Luther la Wartburg · Traducerea Bibliei · Zwingli · Calvin · Henric al VIII-lea · Succesele turcilor · Împărțirea imperiului

Biserica luptătoare / 215

Ignațiu de Loyola · Conciliul Tridentin · Contrareforma · Noaptea Sfântului Bartolomeu · Filip al Spaniei · Bătălia de la Lepanto · Căderea Țărilor de Jos · Elisabeta a Angliei · Maria Stuart · Declinul Armadei · Coloniile comerciale engleze în America · Companiile comerciale indiene · Începuturile Imperiului Britanic

Vremuri de groază / 222

Defenestrarea din Praga · Războiul de 30 de Ani · Gustav Adolf · Wallenstein · Pacea din Westfalia · Devastarea Germaniei · Vânătorile de vrăjitoare · Evoluția imaginii științifice a lumii · Legile naturii · Galilei și procesul său

Un rege nefericit și unul fericit / 230

Carol I Stuart · Cromwell și puritanii · Puterea Angliei · Anul „Revoluției Glorioase” · Bogăția Franței · Politica lui Richelieu · Mazarin · Ludovic al XIV-lea · Audiența

de dimineață a regelui · Versailles · De unde lua guvernul bani · Sărăcia țăranilor · Jafuri de război

Ce se întâmpla între timp în estul Europei / 237

Cuceririle turcilor · Revoluția din Ungaria · Asediul Vienei · Ioan Sobieski și asediul Vienei · Prințul Eugen · Ivan cel Groaznic · Petru cel Mare · Întemeierea orașului Sankt Petersburg · Carol al XII-lea al Suediei · Călătoria la Stralsund · Extinderea puterii ruse

O eră cu adevărat nouă / 244

Iluminismul · Toleranță, rațiune și umanitate · Critica împotriva Iluminismului · Ascensiunea Prusiei · Frederic cel Mare · Maria Tereza · Oastea prusacă · Marea coaliție · Războiul de Șapte Ani · Iosif al II-lea · Abolirea iobăgiei · Reforme răsturnate · Războiul de Independență american · Benjamin Franklin · Drepturile omului și sclavii negri

O răsturnare violentă / 252

Ecaterina cea Mare · Ludovic al XV-lea și Ludovic al XVI-lea · La curte · Moșierii judecători · Rococo · Maria Antoineta · Adunarea Stărilor Generale · Căderea Bastiliei · Suveranitatea poporului · Adunarea Națională · Iacobinii · Ghilotina și Tribunalul Revoluției · Danton · Robespierre · Teroarea iacobină · Condamnarea regelui · Victoria asupra străinătății · Rațiunea · Directoratul · Republicile vecine

Ultimul cuceritor / 261

Napoleon în Corsica · Către Paris · Asediul de la Toulon · Cucerirea Italiei · Expediția egipteană · Lovitura de stat · Consulatul și Codul lui Napoleon · Împăratul francezilor · Victoria de la Austerlitz · Sfârșitul Sfântului

Imperiul Roman de Națiune Germană · Franz I · Blocada continentală · Victoria asupra Rusiei · Spania și războiul de gherilă · Aspern și Wagram · Revolta germană · Marea armată · Retragerea din Rusia · Bătălia de la Leipzig · Congresul de la Viena · Revenirea lui Napoleon din Elba · Waterloo · Insula Sf. Elena

Omul și mașina / 274

Epoca Biedermeier · Mașina cu aburi, vaporul cu aburi, locomotiva, telegraful · Mașina de țesut și războiul mecanic · Cărbune și fier · Distrugătorii mașinilor · Ideile socialiste · Marx și lupta de clasă · Liberalismul · Revoluțiile din 1830 și 1848

Dincolo de mări / 283

China până în secolul al XVIII-lea · Războiul opiumului · Revolta lui Dai-Ping · Declinul Chinei · Japonia în jurul anului 1850 · Revoluția pentru Mikado · Modernizarea Japoniei cu ajutor străin · America după 1776 · Statele sclavagiste · Nordul · Abraham Lincoln · Războiul Civil

Două state noi în Europa / 291

Europa după 1848 · Împăratul Franz Josef și Austria · Confederația Germană · Franța sub Napoleon al III-lea · Rusia · Declinul Spaniei · Eliberarea popoarelor din Balcani · Lupta pentru Constantinopol · Regatul Sardinia · Cavour · Garibaldi · Bismarck · Reforma militară împotriva Constituției · Bătălia de la Königgrätz · Sedan · Întemeierea Imperiului German · Comuna din Paris · Reforma socială a lui Bismarck · Demiterea lui Bismarck

Despre împărțirea lumii / 300

Industria · Piețele și zonele cu materii prime · Anglia și Franța · Războiul Ruso-Japonez · Italia și Germania · Cursa înarmărilor · Austria și Orientul · Izbucnirea Primului Război Mondial · Arme noi · Revoluția din Rusia · Intervenția Americii · Dictatul de pace · Progresele științei · Sfârșit

Mica bucată de istorie pe care am trăit-o eu însumi – o retrospectivă / 310

Creșterea populației planetei · Înfrângerea Puterilor Centrale în Primul Război Mondial · Instigarea maselor · Dispariția toleranței din viața politică a Germaniei, Italiei, Japoniei și Rusiei Sovietice · Criza economică și izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial · Propagandă și realitate · Genocidul evreilor · Bomba atomică · Binecuvântările științei · Prăbușirea sistemelor comuniste · Acțiunile internaționale dau naștere unor noi speranțe

Grupul Editorial ART

Comenzi – Cartea prin poștă

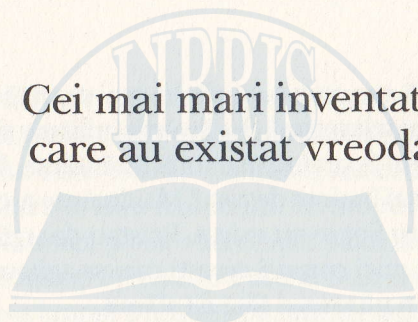
C.P. 4, O.P. 83, cod 062650, sector 6, București
tel.: (021) 224.01.30, 0744.300.870, 0721.213.576;

fax: (021) 369.31.99

Comenzi – online

www.editura-arthur.ro

Cei mai mari inventatori care au existat vreodată

Odată, la Heidelberg s-a excavat un șanț adânc. Acolo, sub pământ, au găsit un os de om. O mandibulă. Dar oamenii de astăzi nu mai au mandibule așa de solide și de puternice. Și cu dinți așa de puternici. Sunt sigur că omul căruia i-a aparținut mandibula putea să muște zdravăn. Și trebuie să fi trăit cu mult timp în urmă, altfel osul nu ar fi fost îngropat așa de adânc în pământ!

În altă parte a Germaniei, în Neanderthal, s-a descoperit un craniu. Craniul unui om. Nu trebuie să te îngrozești, era chiar foarte interesant. Pentru că astfel de cranii nu mai există nici ele astăzi. Omul nu avea o frunte propriu-zisă, ci niște umflături mari deasupra sprâncenelor. Dar cum noi gândim cu ce avem în spatele frunții, dacă omul acesta nu avea cine știe ce frunte, poate că gândea mai puțin. În orice caz, gânditul trebuie să-i fi dat mai mult de furcă decât nouă. Așadar, au existat odată oameni care gândeau mai puțin și puteau mușca mai bine decât putem noi astăzi. Cel puțin așa se credea atunci când s-a descoperit craniul. Și s-a crezut asta până nu demult.

„Stai!“ o să spui. „Nu așa ne-a fost înțelegerea. Când s-a întâmplat asta, ce erau oamenii aceștia și cum a fost de fapt?“

Mă înroșesc și mă văd nevoit să îți răspund: nu știu exact, dar o să aflăm cu timpul. Când vei fi mare, vei putea să dai o mână de ajutor în privința asta. Nu știu, pentru că oamenii aceștia nu puteau scrie mai nimic și pentru că memoria nu merge așa de departe. (Între timp, nu mai trebuie să mă înroșesc așa de tare pentru că, deși unele lucruri scrise aici nu mai sunt chiar așa corecte, cel puțin am prevestit bine. Astăzi știu mai multe despre când au trăit primii oameni. Asta se datorează oamenilor de știință care au descoperit că anumite materiale – ca lemnul, fibrele vegetale sau chiar rocile vulcanice – se transformă încet, dar cu regularitate. Se poate calcula astfel când au apărut sau au crescut. Firește că, în același timp, oamenii continuă să caute și să excaveze cu entuziasm fosile umane. Mai ales în Africa și în Asia s-au găsit oase care sunt cel puțin la fel de vechi ca mandibula de la Heidelberg. Unele sunt chiar mai vechi de-atât. Aceștia erau strămoșii noștri, cu frunți bombate și creiere mici, care probabil că începuseră deja cu două milioane de ani în urmă să mânuiască pietre pe post de unelte. Un craniu găsit de curând în Africa ar putea avea o vechime de 7 milioane de ani. Oamenii de Neanderthal au apărut cu aproximativ 100 000 de ani în urmă și au populat Pământul timp de aproape 70 000 de ani. Lor trebuie să le cer scuze, pentru că, deși aveau frunți bombate, creierul lor nu era deloc mai mic decât al celor mai mulți oameni din zilele noastre. Cele mai apropiate rude ale noastre apar, probabil, de-abia cu 30 000 de ani în urmă.)

„Dar toate aceste *probabilități*, fără nume și fără ani exacti, nu sunt istorie!“ o să spui. Și ai dreptate. Aceste lucruri sunt dinaintea istoriei. De aceea spunem despre acele timpuri că sunt preistorice. Pentru că avem o

cunoaștere inexactă în privința lor. Cu toate astea, știm câte ceva despre acești oameni pe care îi numim oameni preistorici. La începutul adevăratei istorii (asta se va întâmpla în următorul capitol), oamenii aveau deja tot ce avem și noi astăzi: haine, case, unelte, pluguri pentru arat, cereale pentru pâine, vaci de mulș, oi de tuns, câini pentru vânătoare sau de companie. Arc și săgeți cu care să tragă, coifuri și scuturi cu care să se protejeze. Dar toate acestea trebuie să fi început undeva. Cineva trebuie să le fi inventat! Gândește-te, nu-i așa că e incitant? Bărbatul preistoric trebuie să își fi dat seama la un moment dat că poate mușca mai ușor din carnea animalelor sălbatice dacă o ține mai întâi în foc să o frigă. Sau poate o femeie s-a gândit la asta? Și, la un moment dat, omul și-a dat seama cum poate face focul. Gândește-te ce înseamnă asta! Tu poți să faci focul? Dar nu cu chibrituri, nu, chibriturile încă nu existau atunci! Aveau două bucăți de lemn pe care le frecau între ele până se încălzeau atât de tare, încât în cele din urmă luaui foc. Ia să încerci o dată! O să vezi cât e de greu!

Și uneltele trebuie să le fi inventat cineva. Niciun animal nu se folosește de ele, în afară de om. Cele mai vechi unelte erau pur și simplu crengi de copac sau pietre. Dar curând omul a început să cioplească pietrele în așa fel încât să obțină niște ciocane ascuțite. S-au găsit multe astfel de pietre în pământ. Și, pentru că toate uneltele din acea vreme erau din piatră, am dat acelei perioade numele de Epoca de Piatră. Pe atunci însă, omul încă nu putea să construiască case. Un lucru destul de neplăcut, având în vedere că de multe ori era foarte frig. Uneori era mult mai frig ca astăzi. Iernile erau mai lungi, iar verile mai scurte decât cele cu care suntem obișnuiți noi. Zăpada

rămânea tot anul prin văi, iar marii ghețari avansau foarte mult în interiorul uscatului. De aceea putem spune că vechea epocă a pietrei a avut loc în același timp cu era glaciară. Oamenii preistorici trebuie să fi înghețat de frig și să fi fost bucuroși când au găsit, în sfârșit, peșteri în care să se apere cât de cât de ger și vânt. De aceea îi mai numim și oamenii peșterilor, deși nu locuiau aproape niciodată în peșteri.

Știi cumva ce au mai inventat oamenii peșterilor? Ai idee? *Vorbirea*. Și mă refer la vorbire în adevăratul sens al cuvântului. Animalele pot să țipe când le doare ceva sau să scoată strigăte de avertizare când sunt amenințate. Dar nu pot numi nimic cu ajutorul cuvintelor. Doar oamenii o pot face. Oamenii preistorici au fost primele ființe care au putut face acest lucru.

Și au mai inventat ceva frumos. Pictura și sculptura. Putem vedea și acum pe pereții peșterilor imagini pictate și scrijelite de ei. Niciun pictor din ziua de astăzi nu le-ar putea face mai frumoase. Vedem în acele imagini animale care nu mai există de multă vreme, așa de mult timp a trecut de atunci. Elefanți cu blană și fildeși curbați: mamuții. Și alte animale din era glaciară. De ce crezi oare că au pictat oamenii preistorici astfel de animale pe pereții peșterilor? Numai așa, de decor? Dar înăuntrul peșterilor era foarte întuneric! Nu știm sigur, dar credem că încercau să facă vrăji. Oamenii peșterilor credeau că dacă pictează animalele pe perete acestea aveau să le iasă în cale. Același lucru îl credem și noi când spunem câteodată, în glumă: „Vorbești de lup și lupul la ușă.” Aceste animale erau prada lor, ar fi murit de foame fără ele. Așa că au vrut să inventeze vrăji, și ce bine ar fi fost bine dacă ar fi reușit! Dar nimeni nu a putut să facă asta până acum.

Era glaciară a durat inimaginabil de mult. Multe zeci de mii de ani, ceea ce a fost bine; dacă n-ar fi durat atât, oamenii, care aveau mult de furcă cu gânditul, n-ar fi avut timp să inventeze toate aceste lucruri. Cu timpul însă, pe Pământ s-a făcut mai cald și gheața a început să se retragă vara pe munții cei înalți. Oamenii ne semănau acum într-un totul; au învățat, trăind într-o lume mai caldă, să planteze ierburi de stepă, să le macine semințele și să facă din ele un aluat care să poată fi copt la foc. Așa a apărut pâinea.

Curând au învățat să își ridice corturi și să domesticească animalele care trăiau libere. Așa că au început să umble cu cirezile, cum fac astăzi laponii, de exemplu. Dar pentru că pe vremea aceea erau multe animale sălbatice prin păduri, ca lupii și urșii, unii oameni, așa cum le stă bine unor mari inventatori, au avut o idee nemaipomenită: și-au făcut case în mijlocul apei, ridicate pe piloni înfiți pe fundul acesteia. Aceste case au fost numite locuințe lacustre. Uneltele lor din piatră și le tăiau și le șlefuiuau mai frumos acum. Cu o a doua piatră, mai tare, făceau găuri în topoare pentru a putea să înfigă cozile în ele. Ce muncă trebuie să fi fost asta! Sigur dura o iarnă întreagă. Și de multe ori toporul crăpa în două, așa că trebuiau să o ia de la capăt.

Apoi au inventat lutul ars în cuptor și în curând au început să facă vase pe care le împodobeau cu modele. Dar în această epocă *timpurie* a pietrei oamenii nu mai făceau imagini cu animale. La sfârșitul acestei epoci, poate cu 6000 sau 4000 de ani î.H., s-a descoperit o metodă nouă, mai bună și mai comodă, de a face unelte: omul a descoperit metalul. Sigur că nu a descoperit toate metalele deodată. Mai întâi a găsit niște pietre verzi care

se transformau în cupru dacă le topea în foc. Cuprul are un luciu frumos și pe atunci oamenii îl foloseau pentru vârfuri de săgeți sau topoare, numai că este un metal foarte moale și se tocește mai repede decât o piatră tare.

Dar oamenii au știut să se descurce și în această situație. Le-a venit ideea să amestece cuprul cu un alt metal, foarte rar, pentru a-l face mai dur. Acest metal era cositorul, iar amestecul de cupru și cositor se numește bronz. Epoca în care oamenii se foloseau de bronz pentru a-și face coifurile și săbiile, topoarele și ceaunele, dar și brățările și colierele se numește, bineînțeles, *Epoca Bronzului*.

Uită-te acum la bărbații care vâslesc în caiace din trunchiuri de copac; se îndreaptă spre satele lor lacustre, îmbrăcați în piei de animale. Aduc cu ei grâne sau chiar sare din minele din munți. Beau apă din frumoase urcioare de lut, iar fetele și femeile se împodobesc deja cu pietre colorate și cu aur. Chiar crezi că s-au schimbat multe lucruri de atunci? Oamenii aceia erau ca și noi. Uneori se purtau rău unii cu alții, erau nemiloși și vicleni. Din păcate, așa suntem și noi. Și în acele timpuri se întâmpla uneori ca o mamă să se jertfească pentru copilul ei. Și atunci erau prieteni care mureau unul pentru celălalt. Și toate acestea nu se întâmplau nici mai des, nici mai rar decât în zilele noastre. De ce? Toate astea s-au întâmplat de acum 10 000 până acum 3000 de ani! Și nu am avut cum să ne schimbăm prea mult în tot timpul care s-a scurs de-atunci.

Dar uneori, când vorbim, sau mâncăm pâine, sau folosim o unealtă, sau când ne încălzim la foc, ar trebui să ne amintim cu recunoștință de oamenii preistorici, cei mai mari inventatori care au existat vreodată.